

Himnuszok minden időben

(Kiss Gy. Csaba „*Hol vagy hazám?*” – *Kelet-Közép-Európa himnuszai* c. könyvéről)

A szerző, Kiss Gy. Csaba irodalom- és művelődéstörténész, az irodalomtudományok kandidátusa, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Művelődéstörténeti tanszékének docense. Vendégtanárként tisztelhetette több egyetem, Zágrábban, Prágában, Nyitrán és Prágában. Jelenleg Varsóban a Tudományegyetem Hungarológiai Tanszékének tanára. Hazai és nemzetközi szakmai szervezetekben végzett tudományos tevékenysége, széleskörű nyelvismerete mind hazai mind nemzetközi viszonylatban elismert.

Személyével kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy tehetséggondozó munkájával már eddig is több szakembert adott Európai Unió országok tudományos-kulturális nemzetközi kapcsolatainak építéséhez, fejlesztéséhez.

Kelet-Közép-Európa himnuszait sok szempontból elemző kötetével a nemzeti himnuszok segítségével kezdeményez sajátos párbeszédet Kelet-Közép-Európa népei között. Könyvének erről a céljáról maga a szerző írt előszavában. (Ehhez persze a szomszédok közeledő szándéka is szükséges lenne, nem elfeledve, hogy az egyes ember tudata, a nemzettudat benne sztereotípiákkal, előítéletekkel, nagyon lassan változik, kevéssé „befogadó”.)

Mondhatnánk, mindenre kiterjedő segédeszköz ad utat találni egymáshoz, egymás sorsának megértéséhez, melyeknek mind gyökerei, mind gondoljai lényegében közösnek mondhatók. E közös gyökerektől akarva vagy akaratlanul elszakadva, különféle érdekek mentén vagy éppen sűrűjében sodródtak a térség országai, nemzetei. Helyüket, nekik szánt szerepüket nem felismerve, vagy azzal dacolva, a természetes emberi kapcsolatoktól mindinkább elszakadva, az egyéni boldogulást remélték. Azért küzdöttek, akár egymás rovására

is. Így minden időben feleleveníthető, esetenként felhevíthető téma és tér nyílt a politikai köntösbe burkolt egyéni ambíciók kiteljesítéséhez. A himnuszok keletkezésük történelmi hátterével, sokszínű és sokszor közös szimbolikáikkal sajátos megvilágításba helyezik a szomszédos és regionális kapcsolatokat. Az adott ország himnusza mellé megkapjuk az adott ország történelmének egy szeletét is (személyek, mozgalmak, áramlatok, irányzatok).

A szerző kiterjedt nyelvismerete révén széles körben, eredeti nyelvükön tanulmányozta a nemzetközi szakirodalmat. Elemzései rendszerében azok megállapításait pártatlanul kezeli.

Himnusz. Milyen egyszerű szó, milyen természetesen hangzik. Milyen természetes minden ország népének, hogy létezik szöveg és dallam olyan egysége, mellyel azonosulni tud és azonosítható is. Többnyire egy axióma a köztudatban. Ki gondolna úgy rá, hogy valamikor, valami okból „csak” egy irodalmi műalkotásként keletkezett. Jelképi tartalmuk, himnuszokként való elfogadtatásuk története évszázadokat átívelő korrajz a 18. és 19. századtól az I. világháború befejezéséig, a II. világháborútól az átmenet évéig, 1989-ig és 1989-től napjainkig. (A példa kedvéért Jugoszlávia szétesését, Csehország és Szlovákia szétválását említjük.) A himnusz nemzeti jelkép, minden országnak egy himnusza van.

Az érzelmekre színek, formák együttesével vizuálisan ható országcímerék és azok színvilágát követő országzászlók – mint nemzeti jelképek – sorát időrendben minden országban a himnusz zárja sajátos irodalmi és zenei hatásával. Keletkezésük körülményeit, útjukat a nemzeti himnusz rangjára emelkedésig, a politikai, történelmi, társadalmi, földrajzi viszonyok, az irodalmi közlés és a nemzeti kultúra hagyományai határozták meg. Kiválasztása, elfogadása több versjelképből, nyilvánosságra kerülése, nemzeti közvélekedés által történő elismerése, alkotmányba foglalása, összetett folyamat.

A rövidebb-hosszabb idő alatt jelképpé vált irodalmi műalkotások szerepüket hatásosan zenei formában voltak képesek betölteni egy-egy nemzet reprezentációjában, beépülve az állami protokollba is. Alkotmányos nemzeti jelképpé válásának feltétele az államiság, de inkább államformához kötött, mint magához az államisághoz. Politikai fordulatot, államforma-váltást nem egy esetben himnuszváltás követ, ahogy annak a közelmúlt és napjaink történelme során is tanúi lehetünk (pl. Román Királyság, Román Szocialista Népköztársaság, Román Köztársaság, más esetben: Szerb Királyság, SHS Királyság, Jugoszláv Királyság, legutoljára a felbomlás kezdete előtt Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság). Sajátos és nyilvánvaló üzenet volt a nemzeti jelképvilág gyökeres átalakulása 1945-től kezdődően. Ezzel együtt járt az érintett országok önállóságának korlátozása (Churchill után: vasfüggöny az Elbától Keletre,

majd a rendszer vége felé a korlátozott szuverenitás brezsnyevi doktrínája).

A szerző elemzések sorozatát logikus rendbe állítva mutatja be azokat a körülményeket, melyek a himnuszok keletkezésének csíráiként értelmezhetők. Ezekről a bázisokról indítva vetíti az olvasó elé a történelmi fejlődést. A felvilágosodás – a feudalizmus maradványai –, a történelmi államok, a francia forradalom hatásait, a nemzeti, felekezeti szempontokat. A földrajzi területek, mitológiai alakok szimbólummá válnak a jelképek közösségében.

Akár egy kiállítás képein tekintenénk végig. Lehet, hogy vitatható a hasonlat, de Muszorgszkij *Egy kiállítás képei* c. művéhez hasonlítható a könyv azzal, ahogy a szerző a himnuszok keletkezésén, mondanivalóin végigvezeti az olvasót.

A történelmi államoknak – Franciaország, a Brit Korona – magabiztos a pozíciója. Ennek tudatában a kis államokra gyakorolt befolyásuk, azok küzdelme a nemzetfelosztási törekvésekkel, az egyesítési, önállósodási remények hullámai, mind részei a történelmi fejlődésnek, melynek egyúttal tartalmi elemei és termékei is a himnuszok. Előbbiek megjelenése a versjelképekben, spontán dalba foglalásuk egy harcmezőn, vagy tudatos megzenésítésük egy nyugalmas otthonban, egyfelől kézírásos terjesztésük, másfelől a nyilvánosság elé vezetésük a kultúra magaslatát szimbolizáló színházi előadások keretében (a horvát Ljudevit Gáj alább említendő nemzetébresztő verse és a cseh Jozef Kajetan Tyl himnusza). Előbb a színházi közönség szimpatizál azzal, amit majd a nép, mint nemzeti jelképet elfogad. S innen a további képek az alkotmányba, az állami ünnepekbe épülés folyamatát követik, benne azzal a nemzeti érzést hangsúlyozó jelenettel, amikor az óbudai hajógyári munkások azzal teszik fel munkájukra a koronát. Az elkészült Széchenyi gőzhajó vízrebocsátásakor dalárdájuk elénekli a magyar himnuszt (1844. augusztus 10.) Törvényre az Országgyűlés 1903-ban emelte, amelyet I. Ferenc József sosem írt alá! Érdemes itt megemlítenünk, hogy a mai lengyel himnusz „karrierjének” kezdete Lombardiában, a Napóleon mellett harcoló lengyel Légión katonái ajkán – 1797-ben – kezdődött, majd az 1918-ban újjászületett országban belügyminiszteri

rendelettel 1927-ben lett állami himnusszá. A volt titói Jugoszlávia himnuszának dallama majdnem teljesen a lengyel himnusz dallamával azonos, csak lassú, ünnepélyes taktusú, míg a lengyel pattogó, indulós zenéjű. A mai lengyel himnusz első sorát legelső megfogalmazott formájában – „Nem halt meg még Lengyelország, amíg mi élünk” – átvette Ljudevit Gaj, „Nincs még veszve Horvátország, amíg mi élünk” című, 1835-ben nyomtatásban megjelent költeményében. Noha a mai horvát himnusz nem ez.

Petőfi *Nemzeti dalát* röviddel megjelenése után lefordították románra. Andrei Mureșanu által írt, himnusszá lett költeményében találkozunk két gondolatával. A talpra magyar, ébredj román formára változott és a most vagy soha is szerepel az első versszakban. Ez lett ismét Románia himnusza Ceaușescu bukása után.

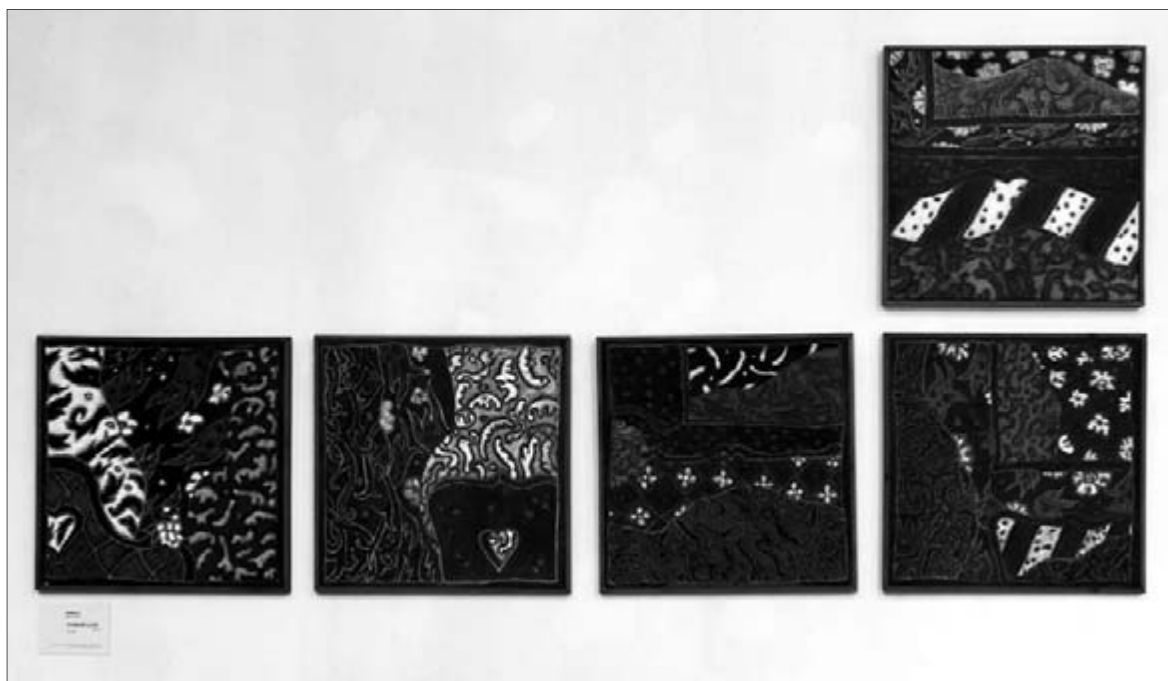
Recenziókkal nemcsak ismertetni szándékozunk a szerző művének lényegét, értékeit, hanem ajánlani is azt. Kedvet csinálni, hogy minél több olvasó vegye kézbe ezt a művet, legyen részese majd folytatója az így megkezdett jószomszédi párbeszédnek. A mű nyelvezete olvasmányos, a nem szakember olvasó is könnyen eligazodhat a témában. Mindent, amit tudni kell a himnuszok keletkezéséről, alkotójukról, a korszakról, amelyben

keletkeztek, a térség történelmi eseményeiről, a szerző egyértelműen ír le. Nagyon hasznos könyv, az alpművek között van a helye. Különösen ajánljuk a nyelv- és irodalomtanároknak, történelemtanároknak, egyetemi hallgatóknak, de a természettudományos érdeklődésűek, politikusok is haszonnal forgathatják.

A kutatók számára páratlan példát állít egy téma feldolgozásának alaposságához, logikus rendszerének felállításához, a tudás természetes kifejezésrendszerbe öntéséhez. Misztifikált tudományos fogalmazásokkal nem lehet sokakat megszólítani, számukra értékadó tudást közvetíteni.

Külön ki kell emelni a könyv szakmai értékét a nemzetközi diplomácia számára, különös tekintettel arra, hogy a 13 ország többsége már az Európai Unió tagja, s néhányuk Magyarország támogatására is számítva a csatlakozásra vár. Nem utolsósorban említve azt a körülményt, hogy néhány ország az utóbbi 20 évben lett független, s ezáltal a nemzetközi jog alanya. Mindezek mellett szólnak, hogy indokolt ezt a könyvet világnyelveken és a másik 12 nemzet nyelvén megjelentetni, akikről, és akikhez a magyaron kívül szól.

(*Nap Kiadó, 2011.*)

Stamler
Lajos:
Terek I.